Veramente non valeva la pena di gridare all'eresia! Restava il disordine nella celebrazione delle feste e conseguentemente nella scelta delle lezioni scritturistiche. Qual rimedio portarvi? I tre interrogati sono d'accordo nel dire: nominare una commissione di uomini competenti, ben al corrente del Calendario armeno e poi mettere quello in armonia col Calendario «della Chiesa di Cristo» — lavoro non facile, nota Mechitar, — poi assegnare per ciascun giorno l'epistola e il vangelo, finalmente rendere queste indicazioni obbligatorie con un decreto della S. Congregazione.

Baldassar non aggiunge altro. Khaciatur fa osservare che questa misura esporrà gli Armeni cattolici del Levante a dispiaceri e a persecuzioni. In questo punto Mechitar è solo a dilungarsi e ad esporre non soltanto la difficoltà che incontrerebbe l'introduzione del nuovo sistema in Oriente, ma addirittura l'impossibilità di applicarlo nei paesi sottomessi al regime turco. Una persona che vive sola e che non ha molte relazioni, dice egli, potrebbe di nascosto osservare i giorni di festa e di digiuno conformemente all'uso dei Latini, ma una persona di riguardo, un padre di famiglia, un uomo che vive in casa di scismatici, dovrebbe trasgredire la legge che la sua coscienza di cattolico gli impone. Così pensava Mechitar, ed egli insiste giustamente: Non si deve tanto badare a consolare gli Armeni che vivono dispersi in Europa, ma si deve aver riguardo anzitutto alla vera comunità, all'intiera nazione che vive in Oriente. L'applicazione del rimedio sarebbe un ostacolo per gli scismatici a farsi cattolici, esponendoli a persecuzioni: «molti fomenti dell'accrescimento della fede cattolica in Levante fra la nazione Armena con quella (misura) si togliono»; e una seconda volta egli esprime lo stesso pensiero: «ma resterà insieme pregiudicato in Levante il fomento della fede cattolica per la disopra esposta impossibilità di osservare le feste e i digiuni differentemente da quello si pratica in quei Paesi, non volendosi nè dai Turchi nè dai scismatici che siano colà introdotte innovazioni in tali materie.»

Mechitar vedeva giusto. Però egli sottomise il suo giudizio a quello della Chiesa di Cristo. Essa deve ponderare quali dei due nocumenti sarebbe il minore, essa deve trovare il mezzo di consolare gli Armeni di Europa e di non nuocere a quelli del Levante.

Nonostante quell'esposto di Mechitar, la S. Congregazione decise di andare avanti. Essa mandò a Khaciatur e a Mechitar un Messale frammentario, manoscritto, che si trovava a Roma nella Chiesa di S. Maria Egiziaca. Nel giugno 1723, Khaciatur rigettò quel testo motivando il suo rifiuto e Mechitar sottoscrisse alle ragioni addotte da Khaciatur.

Le ulteriori vicende del Messale plenario non appartengono più alla storia di Mechitar. Sappiamo che un tale Messale fu stampato a Roma nell'anno 1777; ma come anche quello in uso ai nostri giorni, egli ha conservato intatto il Calendario proprio agli Armeni. La storia dava ragione a Mechitar.

Roma, 16 *Dicembre* 1948. A. Raes, s. i.

BREVIS DISSERTATIO ABBATIS MECHITAR DE SS.ma COMMUNIONE EUCHARISTICA

Libellus hic Venerabilis Servi Dei Abbatis Mechitar de SS.ma Communione Eucharistica, sicut cetera omnia opera ejusdem, auferre vult unam ex iis multiplicibus opinionibus, aut unam ex iis plurimis objectionibus, quibus quidam perperam edocti (interdum etiam animo alieno), mentes praeveniebant fidelium armenorum, penitus credentium, sed imperitorum quoad doctrinam ritumque Ecclesiae Latinae.

Finis huius opusculi est praecipue praxim Ecclesiae Romanae iustificare, id est communicandi sacris epulis fideles *sub una specie*, dum Ecclesia Graeca usque nunc praebet synaxim sub duabus speciebus, et Ecclesia Armena fidelibus dat hostiam consecratam tinctam in sanguine eamque arescentem servat subsequentibus communionibus.*

---

* P. J. Villote S. J., Missionarius Apostolicus Armeniae et Persiae, peritus rebus Ecclesiae Armenae quoad periodum currentem inter finem saeculi XVII-i et initium XVIII-i quo vixit, in Memoriis peregrinationum suarum apostolicarum in civitate Erzerumensi, cfr. *Voyages d'un Missionnaire*, Paris 1730, pp. 221-223, scribit de controversia sua pubblice habita anno 1692, cum Mechitar diaconus esset in monasterio Bassen prope dictam urbem, cum quodam episcopo schismatico nomine Ciolak Vartapet, qui ex pulpito accusaverat latinos privare fideles a vera communione Corporis Christi, eo quod non praebebant eis communionem ex s. calice.

Ex decursu narrationis elucet quod iste Vartapet, ductus potius spiritu factioso contra missionarios latinos, usus est hoc capite ad accusandam Ecclesiam Romanam.

Revera, hic vir valde ignorans, videtur habuisse conceptus nimis confusos de praesentia Christi in SS.ma Eucharistia. P. Villote, Romam reversus denuntiavit, ad S. Congregationem de Prop. Fide, istum Ciolak Vartapet tenere mortuum esse in sacrosancta Hostia Corpus D. N. J. Christi.

Non putamus alios habuisse socios in hac sua singulari opinione, nisi forsan quosdam indoctos sicut ipse. Nam in pubblica disputatione cum P. Villote, quando iste Ciolak protulit hanc suam opinionem, armeni omnes qui ex utraque parte assistebant controversiae, una voce protestaverunt contra absurdam assertionem eius.

Num Mechitar in exaranda hac dissertatione sua, habuerit prae oculis illam controversiam, certo certius ipsi habitanti in Bassen tramite amicorum relatam?

Iste Ciolak Vartapet nominatur passim etiam in Vita Abbatis Mechitar a biographis suis coaevis. Praecise ille fuit unus ex illis Vartapet qui voluerant habere Mechitar diaconum in discipulum, cui ipse decise obstitit. Videtur fuisse unum ex

digitised by A.R.A.R.@

Quaestionem exponit tribus argumentis : Primum dici potest «argumentum ad hominem»: «tu quoque in eodem es» (§ 14); secundum «ex sacra Scriptura» et tertium «ex Historia».

Quamquam obiectum princeps tractatus ipsius sit fidelium sacra synaxis, aliquas animadversiones praemittit de duabus naturis in Christo, lapide offendiculi Ecclesiae Orientali generatim itemque Ecclesiae Armenae. Ex duabus partibus intelligitur, praeter scientiam theologicam et historicam, Venerabilis Mechitar intima adhaesio Ecclesiae doctrinaeque catholicae, ardens studium suorum municipum intellectus videndi illustratos, auferendo nebulam arte factam, saepe involuntariis incomprehensionibus, adulterationibus malitiosis fallacibusque interpretationibus densatam.

Abbas Mechitar hunc libellum pro populo exarat, ideoque nititur esse quam maxime perspicuus simplexque in suis enunciationibus, propter quod nec desunt quidem repetitiones.

Animus pacatissimus elucet in universa explanatione; non est illi voluntas controversiam habere cum ullo, neque vult dissentiones oriri, ubi locus dissentionibus non est; plane probare vult discrimina inter Ecclesiam Armenam et Romanam, non esse contraria, sed parallela; tandem illi in animo est persuadendi lectori vel fideli armeno de praxis latinae rectitudine.

Mœret dumtaxat videns Ecclesiam Christi nugis disiectam.

Sacrosancta Tridentina Synodus, contra Reformatores, explicite damnavit doctrinam hanc docentem: «ex Dei praecepto, vel necessitate salutis omnes et singulos christifideles utramque speciem Sanctissimi Eucharistiae Sacramenti sumere debere» (Sess. 21, c. I°).

Synodi Armenae Constantinopolitanae anni 1869 et Calcedonensis anni 1890, (cum apud Armenos esset consuetudo synaxim praebendi fidelibus *sub utraque specie,* dum Armeni catholici nuper praxim Ecclesiae Latinae sequebantur) se exprimunt verbis vere conciliantibus animos. Licet agnoscant consuetudinem perantiquam communicandi sacris epulis fideles *sub utraque specie* et suum consilium profiteantur referendi vetustam consuetudinem, si plerique Armeni, ad fidem catholicam transeuntes, eam tenere vellent; profitentur et docent Sacramenti Eucharistiae essentiam omnino esse integram inviolatamque etiam in praxi latina.

En verba harum Synodorum Nationalium : «Quamvis venerabilis sit priscus Ecclesiae usus communicandi fideles *sub utraque specie...,* per S. Corpus Sanguine intinctum; Decretum autem Eugenii IV° pro Armenis nullam quoad hoc noverit difficultatem, *neque haec Synodus putet inconveniens istam servare consuetudinem, si magna Armeniorum schismaticorum pars rediens ad unitatem Catholicae Ecclesiae, eam invariabilem retinere voluerit;* attamen in parte catholica servetur usus legitime acceptus communicandi fideles *sub sola specie* panis, prout in Ecclesia ipsa Orientali pluribus in casibus id (factum esse) memoriae proditum est; ..... semper vero atque in omni casu credendum ac confirmandum can. Tridentino est etiam sub una specie panis aeque et substantialiter idem recipi verum sacramentum.» cfr. *Acta Synodi Constantinopolitanae Armenorum,* anni 1869, pars 11, cap. 4, can. 11; *Acta Synodi Calcedonensis Armenorum,* anni 1890, can. 11; editio armena, can. 164.

Synodus Armena anno 1911 habita, denuo refert dispositionem tridentinam.

Bis centesimo anno transacto a pretioso interitu indefessi Apostoli Ecclesiasticae unitatis, dum Armeni omnes, absque ullo fidei ordinisque discrimine, iterum admirantur claritatem eximiam huius novi «Illuminatoris», Deus per Venerabilis Servi sui intercessionem concedat optatam mentium cordiumque unionem in fide, pretio sanguinis propugnata et in verbo Petri servata, ut unus elevetur hymnus amoris et fraternitatis, quae sunt sacra hereditas Dei, qui definitur «Deus charitas».

P. N. Kehiayan

---

fautoribus factionis schismaticae, in provinciis internis Armeniae, simul cum episcopo Avetik, qui hoc tempore, deposito Aaron, canonico episcopo faventi catholicesimo urbis Erzerum, occupavit sedem, ut promoveret schisma.

Nota Redactionis

digitised by A.R.A.R.@

TEXTUS ORIGINALIS

Եւ որս ասենն թէ Լատինք զրկեն զժողովուրդն ի հաղորդութենէ զի ոչ ընդ կրկին տեսակաւ, որպէս առնենն Յոյնք եւ Հայք, եւ ոչ ի միոյ միայնոյ ընշխարաց պատարագչին հաղորդեն զնոսա[1]:

Պատասխանատրութիւնք բանից ոմանց Հայոց՝ որք ասեն, թէ վասն է՞ր լատինացիք զմարմինն Քրիստոսի առանց տեսակի արեան տան ժողովրդեան:

1 – Որոց պատասխանեմ նախ այսու, թէ նաեւ դուք զմարմինն Քրիստոսի առանց տեսակի արեան տայք ժողովրդեան, նաեւ հիւանդաց: Ուրեմն մինչ ընդդիմանայք լատինացւոց ի վերայ այսորիկ ընդդիմանայք նաեւ ձեզ, մինչ էք հայք եւ ջատագովք եկեղեցւոյն հայոց: Քանզի որ վիճաբանի ընդ ումեք զներհակն նորին կալնուլ պարտի, զի վիճաբանութիւն լիցի. իսկ դուք որքան առ այս ոչ ունիք զներհակն Լատինացւոց: Ուրեմն ի զուր յարուցանէք զվէճ:

2 – Ուստի պարտ է գիտել ձեզ զայս. զի ի զուր յարուցանելն զվէճ, կըրկին կերպիւ լինի. այսինքն. կամ այսպէս, զի ի նշանակեցեալն ոչ ունի ոք զհակառակութիւն, բայց ի յարտաքին բառսն հակառակի. եւ կամ այսպէս, զի ոչ ի յարտաքին բառսն ունի զհակառակութիւն, եւ ոչ ի նշանակեցեալն, բայց միայն ի յարտաքին արարողութիւնս ունի զտարբերութիւն, ուր ոչ գոյ բան հակառակութեան, բայց հակառակի:

3 – Առաջնով կերպին նոքա յարուցանեն զվէճ, որք զՔրիստոս կատարեալ Աստուած եւ կատարեալ մարդ դաւանեն, եւ տգիտաբար ասեն. ո՛չ է պարտ դաւանիլ ի Քրիստոս զերկուս բնութիւնս, այսինքն, զաստուածային, եւ զմարդկային. այլ զմի բնութիւն. եւ ոչ կամին, կամ ոչ կարեն իմանալ զայս, թէ որպէս նոյն է ասելն, թէ վեցն է երկիցս երեք, եւ ասել, վեցն է երիցս երկու, այսպէս եւս նոյն է ասելն զՔրիստոս զոլ Աստուած եւ մարդ,

---

[1] *Հետեւեալ նախադասութիւնը, կը թուի, հեղինակի բնագրին չի վերաբերիր, ուստի ծանօթագրութեանց շարքին մէջ միայն կ՚արտատպենք:*

«Խօսի ի սկզբանն թէ յինչ պատճառաց յառնեն երբեմն ընդունայն վէճք ի մէջ երկուց հակառակորդաց. օրինակ բերէ առ այս զվարդապետութիւն կամ զընդդիմադրութիւն ասողացն ի Քրիստոս երկու բնութիւն, եւ մի բնութիւն, ուր զերէք ի հնազանդութիւն կամ ի ծառայութիւն աստուածարանութեան զմաթեմաթիզայն զդալի օրինակաւ բոլորակի: Ցուցանէ ապա նոյն բան լինել կամ ոչինչ վնասել զօրութեան կամ ամրողջութեան խորհրդոյն, սովորութիւն լատինաց որ ընդ միով տեսակաւ հաղորդեն զժողովուրդն: Ի մէջ բերէ աստանօր զեղանակ հաղորդելոյ նախնի հաւատացելոցն եւ ներանձնացելոցն յանապատս: Խօսի ապա զմիւս սովորութենէ լատինաց որ զժողովուրդն ոչ ի միոյ հացէ պատարագչին, այլ այլովք սրբացուցեալ մասնկամբք հաղորդեն զժողովուրդն, եւ պաշտպանէ զայն զուգահաւասար եւ համազօր ցուցանելով սովորութեանց արեւելեան եկեղեցւոյ: Եւ ի կատարած ճառին յաւելու համառօտ յորդոր ի սէր եւ ի խաղաղութիւն, եւ զի իցեմք ճշմարտասէրք եւ մի կռուասէրք ընդունայն վիճմամբք յոչինչ պէտս, եւ ի գայթակղութիւն ժողովրդեան. եւ կնքէ զբանն հանգուցեալ ի փառս եւ ի պատիւ միոյն Աստուծոյ:»

VERSIO LATINA

Ad eos qui asserunt Latinos privare fideles a Communione, quia non sub duabus speciebus, sicut faciunt Graeci et Armeni, neque a sola hostia celebrantis communicant.

Responsa ad quasdam assertiones aliquorum Armenorum, qui dicunt ob quam causam latini dent populo corpus Christi absque specie sanguinis.

1 — Ad quos sic respondeo: Etiam vos datis populo corpus Christi absque specie sanguinis, cum aegrotant. Ergo dum contradicitis in hoc latinis, contradicitis simiiliter vobismetipsis; qui armeni estis, armenaeque Ecclesiae defensores. Quia qui disputat, contrarium illi cum quo disputat tenere debet, ut disputatio sit; vos, in hoc, non tenetis contrarium latinis. Ergo inutiliter ansam datis disputationi.

2 — Scire ergo debetis inutiliter ansam dare disputationi, dupliciter fieri posse; scilicet, aut ita ut quoad rem significatam non habeatur discordia, sed tantum in verbis; aut ita ut neque quoad verba habeatur discordia, neque quoad rem significatam, sed tantum in externis caeremoniis habeatur diversitas; ubi, quamquam non detur locus discordiae, ipsi discordias provocant.

3 — Primo modo (scilicet propter diversitatem in verbis) discordiam suscitant, qui Christum perfectum Deum perfectumque hominem profitentur; et ignorantes dicunt, non licere profiteri in Christo duas naturas, divinam scilicet atque humanam; sed unam naturam. Et nolunt aut non possunt intelligere assertum hoc, sicut idem est dicere quod sex est bis tres, et dicere sex est ter duo; ita etiam idem est dicere Christum esse Deum et hominem, et dicere eum habere duas naturas, scilicet divinam et humanam; secundum illud S. Narsetis Lambronensis: «*quia idem est dicere Christum* (*esse*) *Deum et hominem, et dicere* (*habere*) *duas naturas*»[1].

---

[1] Cfr. *Discours Synodal*, versionem ch. B. Mercier, ed. Venetiis, Insulæ Sti. Lazari, 1948. p 44.

digitised by A.R.A.R.@

եւ ասել՝ ունի զերկուս բնութիւնս, այսինքն, զաստուածային եւ զմարդկային, ըստ որում եւ սուրբն Ներսէս լամբրոնացին ասէ, Քանզի նոյն է Աստուած եւ մարդ ասելն զՔրիստոս, եւ ասելն երկու բնութիւն:

4 – *Դարձեալ. այսպիսիքս ասեն ի Քրիստոս զմիաւորութիւն աստուածայնոյ եւ մարդկայնոյ բնութեան անշփոթ, եւ ներհակ ասութեանց իւրեանց՝ ասեն ի Քրիստոս զմի բնութիւն: Առ որս ասեմ. Եթէ միաւորութիւն բնութեանցն է անշփոթ, ուրեմն երկու բնութիւնք են ի միութեան անձին Քրիստոսի: Իսկ եթէ ելէ ի Քրիստոս յաստուածութենէ եւ ի մարդկութենէ մի բնութիւն, ուրեմն չփոթեցեալ է աստուածութիւն եւ մարդկութիւն ի Քրիստոս:*

5 – *Եւ որպէս ի յասելն իւրեանց անշփոթ միաւորութիւն՝ դնեն ի Քրիստոս զերկու բնութիւն, եւ հետեւաբար նաեւ զներհակն ասեն. այսպէս եւ ի բերելն զվկայութիւն ինչ առ ի հաստատել զներհակախօսութիւն իւրեանց, զայնպիսի վկայութիւնս առբերեն՝ որ ներհակի ասութեանց իւրեանց:*

6 – *Քանզի ինքեանք ասեն զմի բնութիւն միայն ի Քրիստոս, եւ ի սրբոյն Կիւրղէ առբերեն զվկայութիւն, թէ նա ասաց, մի է բնութիւն բանին մարմնացելոյ. եւ ոչ մտածեն զայս, թէ նա՝ մի է բնութիւն Քրիստոսի՝ ոչ ասաց, այլ Բանին ասաց: Ուրեմն ինքեանք պարտին լռել ի ասելոյ՝ ի Քրիստոս զմի բնութիւն. եւ հետեւելով սրբոյն Կիւրղի ասել զերկու բնութիւնս, ըստ որում նա ասէ ի յառաջին գիրս՝ որ առ Սեկունդոս, գնելով այսպէս*, Երկուս զոլ ասեմք զբնութիւնս միաւորեալս, եւ մի Քրիստոս. *յորմէ կարի ամաչել պարտին ասօղքն ի Քրիստոս զմի բնութիւն. եւ լռել ի յասելոյ թէ մեք ըստ ձայնին Կիւրղի ասեմք: Զի ի ձայնին Կիւրղի ոչ երբէք երեւեցաւ, որպէս եւ ոչ ի ձայնի այլոց հարցն սրբոց այս բան, թէ մի է բնութիւն ի Քրիստոս: Այլ միայն այս ձայն եղեւ ի բանս Կիւրղի, թէ մի է Բնութիւն Բանին մարմնացելոյ. որ ըստ ամենայնի հակառակ է ձայնին իւրեանց, որք ասեն մի է բնութիւն Քրիստոսի:*

7 – *Եւ սուրբն Կիւրեղ եթէ մի է բնութիւն Բանին մարմնացելոյ ասելովն՝ զմի բնութիւն իմանայցէր ի Քրիստոս, ինքն ներհակ ինքեան ոչ ասէր ի Քրիստոս զերկուս բնութիւնս: Որ ոչ միայն ի վերոյասացեալ տեղւոջն; այլ նաեւ ի բազում տեղիս ի յայլս գիրս իւր ասաց ի Քրիստոս զերկուս բնութիւնս:*

8 – *Ուստի եթէ սուրբն Կիւրեղ որ զմի բնութիւն «Բանին» ասելով, եւ զմիւս բնութիւն՝ մարմնացելոյ ասելովն տայր իմանալ զերկուս բնութիւնս, (որպէս եւ ինքն մեկնէ զայս՝ թէ ի գիրն որ առ Սեկունդոս, եւ թէ յայլս գիրս) հաղիւ զերծոյց զինքն ի յամբաստանութենէ, գրելով զայնքան գիրս առ թագաւորն, եւ առ եպիսկոպոսունս, որոյ գրեցեալքն ի մի վայր ժողովեցեալ՝ եղեւ գիրքն Պարապմանց: Ապա նոքա, որք զմի բնութիւն Քրիստոսի ասեն, որ ոչ յումեքէ սրբոյ ասացաւ, նաեւ զոչ իմն մեկնաբանութիւն կարէ ընդունիլ, (զի պարզապէս հակասական է՝ Աստուած եւ մարդ ասելն զՔրիստոս. եւ ասելն թէ ունի զմի բնութիւն) զի՞նչ առնելոցք են, եւ զորպիսի գիրս շինելոց առ ի Ջատագովել զինքեանս:*

4 — Iterum isti dicunt in Christo unionem divinae humanaeque naturae (esse) *inconfusam*, et contra assertiones proprias, aiunt, in Christo (esse) unam naturam. Ad quos dico: Si unio naturarum est inconfusa, ergo duae sunt naturae in unitate personae Christi. Si vero in Christo a divinitate atque humanitate est seu (seu oritur) una natura, tunc confusa est divinitas et humanitas in Christo (et non est amplius unio inconfusa).

5 — Et sicut cum dicunt «*unio inconfusa*», ponunt in Christo duas naturas, et consequenter etiam contrarium dicunt (suae assertioni), similiter, dum argumenta afferunt ad confirmandas affirmationes proprias, talia afferunt argumenta quae opponuntur affirmationibus propriis.

6 — Ipsi enim, aiunt unam solam naturam (esse) in Christo, et a S. Cyrillo afferunt argumentum, cum ille dixerit : «*una est natura Verbi incarnati*»[2]; et non animadvertunt illum non dixisse « una est natura *Christi* » sed « *Verbi* ». Ergo et ipsi debent abstinere ab asserendo *in Christo* unam esse naturam, et sequentes S. Cyrillum debent dicere «duas naturas», sicut ille dicit in primo libro ad Succensum, scribens ita: «*duas asserimus naturas unitas et unum Christum*»; proinde multum vereri debent, dicentes in Christo unam naturam, et tacere ab affirmando se secundum dictum S. Cyrilli loqui. Nam in verbis Cyrilli nunquam apparuit, sicut ac in dictis aliorum SS. Patrum, dictum hoc, unam nempe esse naturam *in Christo*. Sed tantum hoc dictum fuit in verbis Cyrilli: «Una est natura *Verbi incarnati*»; quod omnino opponitur affirmationi illorum, qui dicunt: «Una est natura *Christi*».

7 — Si vero S. Cyrillus «una est natura *Verbi* incarnati» affirmans, unam intendisset naturam in Christo, non contradiceret sibimetipsi affirmans (alibi) duas (esse) naturas in Christo, qui enim, non tantum in loco citato, sed etiam in multis aliis locis in suis libris, dixit duas esse naturas in Christo.

8 — Unde si S. Cyrillus, qui dicens «*Verbi*», unam naturam intelligebat, et dicens «*incarnati*», alteram vero naturam, atque ita duas naturas intelligi ab aliis volebat (sicut ipse explicat hoc sive in libro ad Succensum sive in aliis libris), vix liberavit semetipsum ab accusatione haereseos, scribens, tot litteras ad regem et ad episcopos, quae omnes, ad unum redactae, in libro continentur, cujus nomen *Scholia de Incarnatione Unigeniti*, quanto magis affirmatio illorum, qui unam naturam «*Christi*» dicunt, quod a nemine sancto fuit prolatum, explicationem ullam potest habere (quia simpliciter contradictorium est Deum et hominem dicere Christum, et affirmare ipsum unam habere naturam); ac proinde quid facient illi, et quemnam librum conficient ad defendendum se ipsos?

---

[2] Migne P. G. t. LXXVII, col. 192 – 3.

digitised by A.R.A.R.@

9 – Արդարեւ զոչ իմն գիրք թարց հակասութեան կարեն շարադրել առ Ջատագովութիւն հակասականի ասութեանց իւրեանց: Զի բացարձակ անկարելի է, եւ հակասական, դնել ի Քրիստոս զմիաւորութիւն երկուց կատարեցելոց բնութեանց անշփոթ, եւ ասել թէ ի Քրիստոս է մի բնութիւն:

Ասացի կատարեցելոց բնութեանց. զի հոգի եւ մարմին մարդոյ, որք ոչ են կատարեալ բնութիւնք՝ կարեն անշփոթաբար միաւորիլով կացուցանել զմի բնութիւն մարդոյ: Բայց ի Քրիստոս մինչ աստուածութիւն, եւ մարդկութիւն են կատարեալք, անկարելի է, զի առանց շփոթման կացուցանիցեն ի Քրիստոս զմի բնութիւն:

Քանզի թէպէտ յերկուց կէս բոլորակաց միաւորեցելոց ելանէ մի կատարեալ բոլորակ առանց կորստեան, եւ շփոթման իւրաքանչիւրոյ կիսոյ. բայց անկարելի է յերկուց կատարեալ բոլորակաց միաւորեցելոց որքան եւ միաւորիցին, մի բոլորակ ելանել առանց կորստեան միոյն եւ կամ առանց շփոթման ընդ իրերաց: Եւ եթէ ասիցես, ընդէ՞ր ուրեմն բազումք ի սրբոց հարցն բերին օրինակ միաւորութեան որ ի Քրիստոս, զմիաւորութիւն հոգւոյ, եւ մարմնոյ:

Պատասխանեմ, արդարեւ բերին. բայց ո՛չ որքան առ միութիւն բնութեան, այլ որքան առ անշփոթութիւն բնութեանց, եւ որքան առ միութիւն անձին Քրիստոսի, ասելով, որպէս ի հոգւոյ եւ ի մարմնոյ մի մարդ, այսպէս յաստուածութենէ եւ ի մարդկութենէ մի Քրիստոս. եւ մի անձն. բայց ոչ երբէք ասացին զայս, թէ որպէս ի հոգւոյ, եւ ի մարմնոյ մի բնութիւն մարդոյ. այսպէս յաստուածութենէ եւ ի մարդկութենէ մի բնութիւն Քրիստոսի. զի այս է իր անկարելի, եւ մոլորական:

10 – Բայց եթէ ոմանք ասիցեն զայս, թէ վասն անճառ միաւորութեան ասեմք: Պատասխանեալ լինի նոցա այսպէս, թէ միաւորութիւնն որքան եւ իցէ ծայրագոյն եւ անճառ, մինչ զնի միաւորութիւն անշփոթ, միշտ իմանի երկու բնութիւն ի միում անձին ծայրագունեղապէս միաւորեալ:

Եւ մինչ զմի բնութիւն դնես ի նմա, նախապէս պարտիս ի բաց մերժել զածական բառս՝ անշփոթ ի գոյական բառէս՝ միաւորութիւն, եւ ասել՝ շփոթական միաւորութեամբ միացեալ, եւ հետեւարար՝ ոչ ասել Աստուած եւ մարդ: Իսկ զայսոսիկ ոչ կարես ասել, ուրեմն նաեւ զմի բնութիւն ոչ կարես ասել վասն անճառ միաւորութեան: Քանզի անճառ զոլն միաւորութեան ոչ տայ քեզ զմիջոց խօսելոյ զհակասականս:

11 – Դարձեալ՝ եթէ ասիցեն ոմանք նաեւ զայս, թէ մեք բացաձայնութեամբ ասեմք ի Քրիստոս զմի բնութիւն, եւ ոչ ըստ յատկի նշանակութեան: Պատասխանեմ առ այդ, թէ զբառս բացաձայնութիւն պարտիմք նախապէս հասկանալ, եւ ապա ի կիր առնուլ: Քանզի բացաձայնութիւնն է, բացատ ձայնիւ անուանել զնոյն իրն. որպէս, յորժամ ոմն ասիցէ թէ երկոտասանն է երկիցս վեց, եւ այլ ոմն ոչ ուրանալով զայն՝ ասիցէ, երկոտասանն է երիցս չորս: Արդ այսպիսի բացաձայնութիւն ոչ է ձերն, քանզի դուք ասէք՝ զմի բնութիւն ի Քրիստոս, եւ միշտ հակառակիք նոցա, որք ասեն ի Քրիստոս զերկուս միաւորեալ բնութիւնս. նաեւ զրպարտէք զնոսա, թէ բաժանեն, եւ ոմն եւ ոմն ասեն:

9 — Revera nullum librum possunt conficere quin sibi contradicant, ad defendendas suas assertiones; quia simpliciter impossibile est et contradictorium, ponere in Christo unionem duarum perfectarum naturarum *inconfuse*, et dicere : «una est in Christo natura». Dixi *perfectarum naturarum;* nam anima et corpus hominis, quae non sunt naturae perfectae, possunt, inconfuse unita, unam costituere naturam humanam. Sed in Christo, cum divinitas et humanitas sint naturae perfectae, impossibile est ut in Christo constituant unam naturam *inconfuse*. Quamquam a duobus dimidiis circulis inter se coniunctis, oriatur unus circulus perfectus, quin diminuatur vel confundatur unaquaeque pars cum altera, impossibile est ex duobus circulis perfectis, etsi quam maxime coniungantur, unum circulum oriri, sine diminutione unius, vel sine fusione ad invicem.

Si vero dicas, cur ergo multi a SS. Patribus, tamquam exemplum unionis in Christo, attulerint unionem corporis et animae? Respondeo: revera attulerunt (hoc exemplum) sed non inquantum ad unionem naturarum, sed inquantum ad inconfusionem naturarum, et inquantum ad unitatem personae Christi; sicut ab anima et a copore unus homo, ita a divinitate et humanitate unus Christus et una persona. Sed nunquam dixerunt (SS. Patres): sicut ab anima et corpore (habetur) una natura humana, ita etiam a divinitate et humanitate una natura Christi, quod esset impossibile et haereticum.

10 — Si vero quidam dicant: nos hoc asserimus propter ineffabilem unionem naturarum in Christo, ita illis respondetur: unio quamvis quam maxime sit perfecta et mirabilis dum ponitur *unio inconfusa*, semper intelligitur duarum naturarum in una persona perfectissime unitarum. Et cum unam ponis in eo naturam, antea debes auferre adiectivum «*inconfusa*» a substantivo «*unio*», et dicere «*confusa* unione unitae» et consequenter non dicere: Deus et homo. Cum vero hoc non possis dicere, ergo neque «*unam naturam*» potes affirmare propter admirabilem unionem: quia τὸ esse ineffabilis unionis, non permittit tibi contradictoria loqui.

11 — Iterum si quidam dicant nos dictione impropria asserere in Christo «unam naturam» et non propria, respondeo nos debere antea intelligere quid sit dictio impropria. Quia impropria dictio est alio verbo (seu aequipollenter) eandem rem nominare (seu indicare): ut v. g. si quis dicat duodecim est bis sex, et alius non negando illud, dicat duodecim est ter quatuor. Nunc vero vestra dictio (impropria) non est huiusmodi: quia vos dicitis unam naturam in Christo, semperque contradicitis illis, qui dicunt duas unitas naturas in Christo; calumniamini quoque illos, veluti dividentes, et dicentes *aliquem et aliquem.*

digitised by A.R.A.R.@

12 – Եւ բաց յայսցանէ՝ ասելն ի Քրիստոս զմի բնութիւն միայն, ոչ ինչ կերպիւ է նոյն՝ ընդ ասելոյն, թէ ի Քրիստոս են երկու բնութիւնք, որպէս եւ յայտ է ունողացն զմիտս: Քանզի բառս բնութիւն, մինչ զաստուածութիւն եւ զմարդկութիւն նշանակէ, զաստուածութիւնն ընդ մարդկութեան մի բնութիւն ասելն՝ դշխոթումն ներածէ, եւ մինչ աստուածային, եւ մարդկային բընութիւնքն ի Քրիստոս են անշփոթապէս եւ անբաժանելաբար միաւորեցեալք, միշտ եւ հանապազ ճշմարիտ է ասութիւնս այս, թէ ի Քրիստոս են երկու բնութիւնք: Եւ այսքանս բաւ լիցի որքան առ այս:

13 – Իսկ երկրորդիւ կերպիւն, որով ոչ ի յարտաքին բառս ունին զհակառակութիւն, եւ ոչ ի նշանակեցեալն, բայց միայն ի յարտաքին արարողութիւնս, նոքա են յարուցանօղքն զվէճս, որք ոչ գիտելով թէ զինչ է հակառակութիւնն ի բառս, կամ ի նշանակեցեալն, տեսանելով զտարբերութիւն արարողութեանց, հակառակին իբրու թէ ի բառս, կամ ի նշանակեցեալն են հակառակք. եւ այսպիսիք են նոքա, որք զրդռեն զհակառակութիւնս զայս ընդդէմ լատինացւոց, թէ նոքա առանց արեան տան զմարմին Քրիստոսի ժողովրդեան, եւ ինքեանք արեամբ:

14 – Ո՞վ դու որ հակառակիս, արդեօք յո՞յն ես, կամ թէ հայ:

Եթէ յոյն ես, պատասխանեմ, թէ նաեւ դու տաս հիւանդաց զսրբութիւն թարց տեսակի արեան, եւ մինչ այսու ոչ ասես դու զքէն, թէ սոսկ մարմին անկենդան տաս, զի զկենդանի մարմին Քրիստոսի տաս, որ ունի եւ զարիւն. ուրեմն եւ լատինք մինչ տան զմարմին Քրիստոսի թարց տեսակի արեան, զկենդանի մարմին Քրիստոսի տալով, արեամբ տան: Իսկ եթէ հայ ես՝ որ առարկես, ամաչեաց ի յառարկութենէդ, զի նաեւ դու ի նմին կաս. եւ եղծելովդ զլատին արարողութիւնն՝ եղծես եւ զքոյդ արարողութիւն. եւ այնու նաեւ ընդդէմ քո առարկես: Վասնզի յոյնք դրդալով տան ժողովրդեանն նաեւ ի տեսակէ արեան՝ յորժամ ոչ են հիւանդք, իսկ դու ոչ երբէք. ուրեմն պարտ էիր լռել որքան առ այս, եւ ոչ խօսիլ ընդդէմ ումեք, զի մի լինիցէիր նաեւ ընդդէմ քո խօսօղ:

15 – Եւ եթէ ասիցես, թէ մեք թաթախեմք ի յարիւնն, եւ այնպէս տամք ժողովրդեանն. նաեւ մինչ հիւանդաց տամք՝ նոյնն եւս թաթախեցեալ է յարեան, բայց չորացեալ է միայն: Պատասխանեմ, կարի մեծեղապէս ամաչել պարտի նա՝ որ զայս ասէ: Նախ զի Քրիստոս ոչ երբէք ի յԱրիւնն թաթախելով եւ առաքելոց զմարմին իւր. նաեւ ոչ առաքեալքն արարին զայս ուրեք: Արդ՝ մինչ այսմ մասին դուք ո՛չ առնէք, որպէս արար Քրիստոս եւ առաքեալքն, եւ այսու ո՛չ նախատիք ի հռոմէական Եկեղեցւոյ: Ուրեմն դուք ո՞րպէս կարէք նախատել զնա, եւ որո՞վ փաստիւ զլեզու երկայնացուցանէք ընդդէմ նմա, ասելով, թէ ժողովրդեանն ոչ տայ զարիւն:

16 – Երկրորդ եթէ յոյնք ասիցէին զայս ընդդէմ հռոմէական Եկեղեցւոյ, զոնէ զմի կաղ փաստ ունէին: Ասացի կաղ, զի ինքեանք եւս հիւանդաց ոչ տան զսրբութիւն տեսակաւ արեան, այլ միայն առողջաց: Իսկ դուք նաեւ զմի կաղ փաստ եւ զպատճառ ոչ ունիք. զի ոչ առողջաց տայք զարիւն տեսակաւ արեան, եւ ոչ հիւանդաց. եւ զիա՞րդ կարէք ասել այլոց թէ զարիւն ոչ տան ժողովրդեանն:

12 — Et praeterea dicere in Christo «unam solam naturam», nullo modo est idem ac dicere in Christo sunt «duae naturae», sicuti manifestum est illis qui intelligunt. Quia dum verbum «natura», (sive) divinitatem (sive) humanitatem significet, dicere divinitatem cum humanitate «unam naturam», confusionem involvit; et cum divina et humana natura in Christo inconfuse et indivise sint unitae, semper et pro semper vera est affirmatio haec in Christo esse duas naturas.

Et hoc sufficiat quantum ad hoc.

13 — Secundo vero modo, discordias suscitantes sunt illi, qui neque in externis verbis contradicunt, neque in re significata, sed tantum in externis caeremoniis (differunt ab illis), qui nescientes quid sit contradictio in verbis vel in re significata, et videntes diversitatem in caeremoniis, contradicunt ac si in verbis vel in re significata sint oppositi. Et huiusmodi sunt illi qui fovent discordiam contra latinos (dicentes) quod illi absque sanguine dent corpus Christi populo, ipsi vero cum sanguine.

14 — Tu vero, qui adversaris, graecus es an armenus?

Si graecus es, respondeo: Etiam tu das infirmis Eucharistiam sine specie sanguinis; et tamen tu propter hoc non dicis de te, simpliciter corpus mortuum dare, quia corpus vivens Christi praebes, qui habet quoque sanguinem. Ergo et latini cum dent corpus Christi absque specie sanguinis, corpus vivum Christi dando, cum sanguine dant. Si vero armenus es, qui obiicis, erubesce obiectione tua; quia tu quoque in eodem es; et destruens caeremoniam latinam, destruis quoque tuam, et ita contra te quoque obiicis. Quia graeci cum cochleari dant populo etiam ex specie sanguinis, quando non sunt infirmi. Tu vero nunquam. Ergo deberes tacere inquantum ad hoc, et non loqui contra quemvis, ne contra te ipsum loquaris.

15 — Si vero dicas; nos tingimus corpus in sanguine et ita damus populo, vel quando infirmis damus, pariter intinctum damus in sanguine, sed tamen essicatum. Respondeo: Multum vereri debet qui hoc dicit. Ante omnia Christus enim nunquam dedit (corpus suum), apostolis suis, intingens in sanguine; neque apostoli fecerunt hoc ullibi. Ergo cum vos quoad hoc non faciatis sicut fecit Christus et apostoli, et propter hoc tamen non accusamini ab Ecclesia Romana, ergo quomodo potestis illam (Ecclesiam Romanam) vituperio afficere, et quo argumento blateratis contra illam, dicentes illam non dare populo sanguinem?

16 — Secundo: si graeci assererent hoc contra Ecclesiam Romanam, haberent saltem unum argumentum claudicans; dixi claudicans, quia ipsi quoque infirmis non dant Eucharistiam sub specie sanguinis, sed tantum sanis. Vos neque unum argumentum claudicans, neque ullam rationem habetis; quia ne sanis quidem datis sanguinem sub specie sanguinis, neque infirmis: et quomodo potestis dicere illos non dare sanguinem?

digitised by A.R.A.R.@

17 – Եւ եթէ կրկնեալ զբան ձեր ասիցէք, թէ մեք թաթախելով տամք զարիւն. որքան առ այս ասեմ, թէ սոյնս ըստ ամենայնի տգայական զրոյց է: Զի տէրն մեր ասաց՝ արբէք ի սմանէ, եւ ի ձեզ ըստ ամենայնի արբումն ոչ զոյ: Նաեւ նախապետական յատկութիւն արեան՝ է յեղյեղուկ զոլն, հեղանելի զոլն, եւ արբեալ լինիլն. իսկ սոքին ոչ են ի թաթախեալ նշխարն, եւ մինչ այսոքիկ յատկութիւնք պակասին՝ ոչ է անդ արբումն արեան ենթ տեսակի զինւոյ՝ այլ մարմինն Քրիստոսի, որ է կենդանի, եւ ունի զարիւն, նաեւ ի վերայ մարմնոյն Քրիստոսի արտաքուստ հեղեալ է արիւն, որով մարմինն ներկեցեալ է արեամբ: Որոյ զոյնն, կամ համն ոչ արբեալ լինի, այլ ճաշակի ընդ մարմնոյն: Բայց մարմինն այն զոլով կենդանի՝ ունի եւ զարիւն, եւ այնու ճաշակի մարմին եւ արիւն:

18 – Երրորդ՝ եթէ դուք զձեզ այնպէս համարիցէիք, թէ զմեռեալ Քրիստոս պատարագէք, եւ ոչ զկենդանին, եւ այնու զարիւն սրբացուցանիցէիք եւ առ ի կենդանացուցանել զմարմինն մեռեալ՝ թաթախիցէիք ի յարիւն, որքան առ այս կարէիք ասել այլոց՝ թէ ընդէ՞ր սոսկ մարմին անկենդան ճաշակէք առանց արեան: Բայց այսպիսի հայհոյական դիտաւորութիւն քաւ լիցի յաղագս հայոց, զի ի խորհրդատեսին մերում ասի զմարմնոյն Քրիստոսի, Մարմին fn անապական լիցի ինձ ի կեանս: Եւ նա որ է կեան, եւ կենդանարար, ոչ կարէ զոլ մեռեալ:

19 – Նաեւ զի մեք զՔրիստոս որ է ընդ աջմէ Հօր՝ պատարագեմք, որ է միշտ կենդանի, եւ այլն: Ուրեմն կենդանի է Քրիստոս ենթ տեսակի հացին, եւ կենդանի է ենթ տեսակի զինւոյ. վասն որոյ մինչ զմարմինն Քրիստոսի ճաշակեն ժողովուրդքն, զկենդանի մարմին ճաշակելով՝ զարիւնն եւս ներադրաբար ըմպեն: Ասացի ներադրաբար ըմպեն, զի ոչ ենթ տեսակի զինւոյ ըմպեն: Նաեւ քահանայն, որ ըմպէ զարիւնն՝ ներադրաբար ճաշակէ եւ զմարմինն. զի ի սկիհն եղեալ արիւնն, է բոլոր Քրիստոս: Քանզի ասեմք զսրբացուցեալ զինւոյն, թէ այս է արիւն Քրիստոսի՝ այնու կերպիւ, զի ենթ տեսակի զինւոյ՝ ներադրաբար զոյ եւ մարմինն, եւ այնու է նաեւ բոլոր Քրիստոս. նոյնպէս ասեմք եւ զսրբացուցեալ հացէն՝ այս է մարմին Քրիստոսի, այնու կերպիւ, զի ենթ տեսակի հացին ներադրաբար զոյ եւ արիւնն. եւ այնու է նաեւ բոլոր Քրիստոս: Ուստի մինչ մարմին Քրիստոսի ասի, իմանի անդ բոլոր Քրիստոս. եւ մինչ արիւն Քրիստոսի ասի, իմանի անդ եւս բոլոր Քրիստոս:

20 – Արդ՝ յասացելոցս հետեւի այս, զի որ ոք ասիցէ, թէ լատինք զլոկ մարմին Քրիստոսի տան ժողովրդեան, եւ զրկեն զժողովուրդն յարենէն Քրիստոսի, այնպիսին ոչ հաւատայ զմարմինն Քրիստոսի կենդանի ի խորհրդոջ հաղորդութեան՝ այլ մեռեալ, եւ այնու առանց արեան:

21 – Իսկ եթէ ասիցէ ոք զայս, թէ ես հաւատամ, զի մարմինն Քրիստոսի ի հաղորդութեան է կենդանի, եւ ունի զարիւն. բայց զայս ասեմ թէ զարիւնն Քրիստոսի տեսակաւ արեանն՝ որ յեղյեղուկ է, եւ հեղանելի, եւ արբեալ լինի, այնու տեսակաւ ոչ տան:

22 – Առ այս պատասխանեմ, թէ նաեւ դու ոչ տաս տեսակաւ զինւոյ, եւ յեղյեղուկ. եւ ոչ տաս ի յարբումն, այլ ի յուտումն: Քանզի ամենեքեան որք առնուն ի մէջ հայոց զսրբութիւն, ուտեն զայն, եւ ոչ բնաւ ըմպեն. զի

17 — Si vero repetentes verba vestra dicatis: Nos damus sanguinem intingentes corpus in sanguine, dico quod affirmatio haec omnino puerilis locutio est. Dominus noster dixit: «Bibite ex hoc», et apud vos omnino deest haec potatio. Sanguis ut principalem qualitatem habet liquidum esse, effundibilem esse, atque potabilem esse; sed qualitates hae non adsunt in hostia intincta; et cum absint huiusmodi qualitates, non est ibi neque potatio sanguinis sub specie vini; sed corpus Christi, quod vivum est, habet quoque sanguinem; etiam super corpus Christi externe effusus est sanguis, ideo corpus (ipsum) tinctum est sanguine; cuius vero color vel gustus non bibitur, sed manducatur cum corpore. Sed corpus illud cum sit vivum, habet etiam sanguinem; et sic manducatur corpus et sanguis.

18 — Tertio, si putaretis vosmetipsos Christum mortuum offerre et non Christum vivum, et inde sanguinem quoque consecraretis et ad vivificandum corpus mortuum, intingeretis in sanguine, possetis dicere aliis: «Cur manducatis vos absque sanguine corpus mortuum?». Sed huiusmodi blasphema intentio absit a natione armena; quia in Missali nostro legitur de corpore Christi: «Corpus tuum incorruptibile sit mihi in vitam»; et id quod est vita, atque vivificans, non potest mortuum esse.

19 — Etiam nos armeni, Christum qui est ad dexteram Patris, sacrificamus, qui est semper vivens, etc. Ergo vivus est Christus sub specie panis et vivus est sub specie vini; propterea cum corpus Christi manducent fideles, manducantes corpus vivum, sanguinem quoque concomitanter bibunt. Dixi concomitanter bibunt, quia non sub specie vini bibunt. Ita etiam sacerdos qui bibit sanguinem, concomitanter manducat quoque corpus; quia sanguis qui in calice, est totus Christus, quia dicimus de vino consecrato quod hic est sanguis Christi, eo sensu quod sub specie vini concomitanter adsit quoque corpus; et ita est totus Christus. Pariter dicimus de pane consecrato quod hoc est corpus Christi, eo sensu quod concomitanter adsit quoque sanguis, et ita est totus Christus. Ergo dum corpus Christi dicitur, intelligitur ibi totus Christus; et dum sanguis Christi dicitur, intelligitur item ibi totus Christus.

20 — Itaque, ex dictis sequitur: Si quis asserat latinos dare populo solum corpus Christi, et privare populum sanguine Christi, talis non credit corpus Christi (esse) vivum in sacramento Eucharistiae, sed mortuum et proinde absque sanguine.

21 — Si vero dicat quis: Ego credo corpus Christi esse in Eucharistia vivum et habere sanguinem; sed subiungo, sanguinem Christi, sub specie sanguinis, qui liquidus est et effundibilis, et potatur, sub illa specie non dari.

22 — Ad hoc respondeo: Etiam tu non das sub specie vini et liquidi; et non das ad bibendum, sed ad manducandum. Quia omnes qui apud armenos sumunt Eucharistiam, manducant illam, et nunquam bibunt; quia panis intinctus

digitised by A.R.A.R.@

թացեալ հացն չէ յեղյեղուկ, եւ Տէրն մեր ասաց զարենէն, արբէք եւ զմարմնոյն ասաց՝ առէք կերէք: Ուրեմն եւ դուք առանց տեսակի արեան տայք, այնու՝ զի ոչ տայք ըմպել ժողովրդեանն եւ զարիւնն: Եւ մինչ զմարմինն Տեառն թանայք արեամբ, այնու ոչ առնանի ի ժողովրդենէն յեղյեղուկ ըմպելի, եւ ոչ լինի ըմպել. այլ ուտել:

23 – Եւ եթէ ասիցէ ոք, համ եւ հոտ զինւոյ զոյ ի թացեալ նշխարն. ուրեմն առնումք զսրբութիւն ենթ տեսակի արեան: Նախ պատասխանեմ. ուրեմն մինչ տայք հիւանդաց զսրբութիւն, ուր ոչ հոտ, եւ ոչ համ զոյ, այնու զրկէք զնոսա ի յարենէն Քրիստոսի ըստ բանի ձերում, որով ասէք զլատինացւոց՝ թէ զրկեն զժողովուրդն յարենէն Քրիստոսի, եւ այլն:

24 – Երկրորդ՝ ասեմ զայս, թէ համն, եւ հոտն արեան ոչ է յեղյեղուկ, եւ ոչ է ըմպելի. իսկ Տէրն մեր ասաց արբէք ի սմանէ, եւ դուք ոչ ըմպէք. այլ ուտէք ընդ մարմնոյն զհամն, եւ զհոտն, եւ ասէք ըմպեմք զարիւն, եւ ոչ կամիք գիտել, թէ զինչ է ըմպելն:

25 – Երրորդ՝ ասեմ զայս, զի հայոց քահանայն միայն առ ի նշանակել զարեամբ մկրտիլն Քրիստոսի, մկրտէ զսրբացուցեալ նշխարն ի սկիհն, եւ ոչ առ այս, զի արեամբ արեսցի ժողովրդեանն: Քանզի եթէ նաեւ զարիւն տալ կամիցէր Եկեղեցին հայոց, գրգալով տայր՝ որպէս եւ տան յոյնք, եւ ոչ թանայր ի յարիւնն, ի ձեռն որոյ ոչ կարէ լինել արբումն բաժակին այլ միայն ուտումն կենդանի մարմնոյն Քրիստոսի, որ ունի յինքեան եւ զարիւն, թէ թացեալ իցէ արեամբ, եւ թէ ոչ իցէ թացեալ:

26 – Արդ՝ Եկեղեցին հայոց թանայ զնշխարն վասն վերոասացեալ խորհրդոյն, եւ ոչ առ այս՝ իբրու թէ մարմինն Քրիստոսի առանց արեան է. եւ վասն այնորիկ նաեւ ի յարիւնն թաթախէ, զի արեամբ ճաշակեսցեն:

27 – Ուստի որքան առ այս խորհուրդ՝ նաեւ լատինք զմասն ինչ ի սրբացուցեալ նշխարէն արկանեն ի ըսկիհն, բայց ոչ զբոլոր նշխարն մկրտեն: Եւ այսպիսի արարողութեանց տարբերութիւնն ոչ է նիւթ վիճաբանութեան. զի նաեւ հայք յետ մկրտելոյն զնշխարն զմի մասն նորա արկանեն ի սկիհն. եւ որպէս կարծի, ի լատինացւոց առեալ են զայս սովորութիւն: Բայց մինչ զբոլոր նշխարն՝ ոչ է յայտ, թէ արդեօք առեալ են զայն յումեքէ, կամ թէ յինքեանց հնարեալք. բայց որպէս եւ իցէ, ոչ է փոյթ, զի արարողութիւնք են, որպէս եւ իցեն՝ ընդունելիք են, մինչ ոչ ունին զընդդիմութիւն ինչ Եկեղեցւոյն Քրիստոսի:

28 – Բայց այս է մեծի զարմացման արժանի, զի ինքեանք հայք ոչ տան զարիւն ժողովրդեան տեսակաւ արեան, որոյ զոլն արիւն՝ յեղյեղուկ լինելովն իմանի, եւ առնուլն ըմպելով. (զի ի սոսին կայանայ բան արեան, ըստ որում Տէրն մեր ասաց՝ արբէք ի սմանէ) եւ ամբաստանեն զայլս, նաեւ հակառակին ասելով, թէ դուք ոչ տայք զարիւն ժողովրդեան, եւ զրկէք: Եւ ի վկայութիւն առբերեն զբանն Քրիստոսի որ ասէ Յօհաննու 6, 56 Մարմին իմ ճշմարիտ կերակուր է, եւ արիւն իմ ճշմարիտ ըմպելի է:

29 – Արդ եթէ արիւնն ճշմարիտ ըմպելի է, մինչ դուք ոչ տայք ըմպել ժողովրդեան, ուրեմն ոչ տայք զարիւն: Վասն որոյ հարկաւոր է ձեզ, որք առարկէք ընդդէմ այսմիկ ճշմարտութեան՝ հաւատալ թէ զկենդանի մարմին

non est liquidus; et Dominus noster dixit de sanguine *Bibite*, et de corpore dixit *Accipite et manducate*. Ergo vos quoque sine specie sanguinis datis, quia non datis ad populum etiam sanguinem ad bibendum, Et cum corpus Domini intingatis in sanguine, a populo non sumitur effundibile liquidum, et ita non fit potatio, sed manducatio.

23 — Si autem quis dicat quod gustus et odor vini, in hostia intincta inveniuntur, ideo sumimus Eucharistiam sub specie sanguinis, respondeo primo: Ergo dum infirmis datis Eucharistiam in qua neque odor, neque gustus adest, in eo privatis illos sanguine Christi, secundum id quod dicitis de latinis, illos privare populum sanguine Christi.

24 — Secundo dico quod gustus et odor sanguinis non sunt liquidi et non sunt potabiles. Dominus vero noster dixit «*Bibite ex hoc*», et vos non bibitis sed manducatis cum corpore gustum et odorem, et dicitis «bibimus sanguinem», et nolitis scire quid sit bibere.

25 — Tertio dico quod sacerdos armenus intingit hostiam consecratam in calice, ad significandum exclusive baptismum Christi, et non ad hoc ut cum sanguine detur populo. Quia si Ecclesia Armena voluisset dare etiam sanguinem, daret cum cochleari, sicut dant Graeci, et non intinxisset in sanguine, quo non potest fieri potatio calicis sed tantum manducatio corporis vivi Christi, quod habet in se etiam sanguinem, sive intinctum sit in sanguine, sive non sit intinctum.

26 — Itaque Ecclesia Armena intingit hostiam ob supradictum mysterium, et non quia corpus Christi sit sine sanguine, et ideo intingat in sanguinem, ut cum sanguine manducent.

27 — Ergo inquantum ad hoc mysterium (baptismi Christi) etiam latini partem ab hostia consecrata immittunt in calicem, sed non totam hostiam madefaciunt. Et huiusmodi differentia caeremoniarum non est materia controversiae, quia etiam armeni postquam intinxerint hostiam, partem eius immittunt in calicem, et sicut creditur, a latinis sumpserunt consuetudinem hanc. Sed, intingere totam hostiam, non liquet an sumpserint ab aliquo, an vero ipsi hoc invenerint; sed quidquid sit, non est magni momenti, quia caeremoniae sunt, et, sicuti sunt, admittendae sunt, usquedum non habeant vetitum Ecclesiae Christi.

28 — Sed, quod est dignum magna admiratione, ipsi armeni non dant populo sanguinem sub specie sanguinis, quem esse sanguinem intelligitur eo quod est liquidus, et sumitur per potationem, (quia in his consistit ratio sanguinis, secundum illud Domini nostri «bibite ex hoc») et accusant alios, dicentes quod vos non datis sanguinem populo et privatis illum. Ad huius probationem citant verba Christi apud Joannem VI, 56: «Caro enim mea, vere est cibus; et sanguis meus, vere est potus».

29 — Ergo, si sanguis vere est potus, cum vos non detis ad bibendum populo, neque datis sanguinem. Propterea necesse est vos, qui obiicitis contra hanc veritatem, credere vosmetipsos dare corpus vivum populo, quod habet quoque sanguinem,

digitised by A.R.A.R.@

տայք ժողովրդեան, որ ունի նաեւ զարիւն, ըստ որում նաեւ հաւատայ Եկեղեցին հայոց զայս ճշմարտութիւն. ուստի հարկադրիմ բերել ընդդէմ նոցա, որք հակառակին այսմիկ ճշմարտութեան, զվկայութիւն ի սուրբ Գրոց առ ի ջատագովել թէ զհայոց Եկեղեցին, եւ թէ զլատինացուցն, որք ժողովրդեան տան ճաշակել զմարմինն Քրիստոսի, որ է կենդանի, եւ ունի զարիւն. իսկ պատարագօղն միայն յետ ճաշակելոյ զմարմինն Քրիստոսի կենդանւոյ, նաեւ զարիւնն ենթ տեսակի գինւոյ ըմպէ:

30 – Եկեղեցին հայոց հետեւելով Եկեղեցւոյն Հռոմայ, մինչ զՔրիստոս պատարագէ, քահանայն միայն ըմպէ զսրբացուցեալ գինին, եւ ժողովրդեան տայ զմարմինն Քրիստոսի առ ի ուտել, բայց ոչ տայ ըմպել ի բաժակէն: Եւ զայս առնէ մեծաւ իրաւամբ, զի առնէ համաձայնութեամբ Գրոց սրբոց, եւ հետեւելով սովորութեան հնոց սրբոց հարց: Եւ ասացեալն մեր ցուցանի ի սուրբ Գրոց, նախ զի Յոհաննու 6 գլխոյն, ի 32 տանն ասէ Տէրն մեր, Հայր իմ տայ ձեզ զհաց յերկնից զճշմարիտ: Երկրորդ՝ ի 33 տանն ասէ, հաց Աստուծոյ է, որ իջանէ յերկնից եւ կեանս տայ աշխարհի: Երրորդ՝ ի 50 տանն ասէ, այս է հացն որ յերկնից իջեալ է, զի որ ուտիցէ ոք ի սմանէ մի մեռանիցի: Չորրորդ՝ ի 52 տանն ասէ, եթէ ոք ուտիցէ ի հացէ յայսմանէ, կեցցէ յաւիտեան: Հինգերորդ՝ ասէ ի նմին տան, եւ հացն զոր ես տաց մարմին իմ է: Վեցերորդ՝ ի 58 տանն ասէ, եւ որ ուտէն զիս եւ նա կեցցէ վասն իմ: Եօթներորդ՝ ի 59 տանն ասէ, որ ուտէ զհացս զայս կեցցէ յաւիտեան:

31 – Եւ եթէ ասիցէ ոք, թէ յայսմիկ տեղւոջ Տէրն մեր նաեւ յիշէ երիցս անդամ զմարմինն ընդ արեան ասելով ի 54 տանն, եթէ ոչ կերիջիք զմարմին որդւոյ մարդւոյ, եւ արբջիք զարիւն նորա, ոչ ունիք կեանս յանձինս: Դարձեալ ի 55 տանն ասէ, որ ուտէ զմարմին իմ, եւ ըմպէ զարիւն իմ, ունի ըզկեանս յաւիտենականս: Եւ դարձեալ ի 57 տանն ասէ, որ ուտէ զմարմին իմ եւ ըմպէ զարիւն իմ, յիս բնակեսցի եւ ես ի նմա:

32 – Պատասխանեմ, թէ Տէրն զեօթն բանսն զմարմնոյ իւրմէ մինչ ասաց զայսոսիկ երիս բանս ի մէջ նոցա ասաց, զի հնդիցս զմարմին յիշեաց նախ, եւ յետոյ երիցս զմարմինն եւ զարիւնն. եւ ապա յետ այնց երկիցս զմարմինն յիշեաց: Եւ ամենեքեանն նոյն են, զի մարմին, եւ կամ հաց յիշելով զկենդանի մարմինն ցուցանէ, որ ունի զարիւն: Ուստի եօթնիցս միայն մարմին յիշէ. եւ երիցս մարմին եւ արիւն, զի յայտնի լինիցի թէ զկենդանի մարմին տայ մեզ ի կերակուր, որ ունի նաեւ զարիւն, եւ ոչ զմեռեալ մարմին: Ուստի ասաց ի 52 տանն, Ես եմ հացն կենդանի, որով իմանի ունիլ զարիւն յինքեան: Եւ զի միշտ իմանիւր ի կենդանի մարմնոջ լինիլ եւ արիւն, վասն այնորիկ ոչ յիշէր յամենայն բանս իւր զարիւնն:

33 – Եւ սակայն Հրէայքն մինչ լուան զայն, տրտնջեցին, եւ վիճաբանել սկսան ի մէջ իւրեանց. եւ որքան առ այս ասի ի 53 տանն. Մարտնչէին ընդ միմեանս հրէայքն եւ ասէին, զիա՞րդ կարէ սա տալ մեզ զմարմին իւր յուտել: Ուստի Տէրն մեր մեկնեաց նոցա, թէ մեռեալ մարմին ոչ է այն, զոր առաջադրեմ ձեզ ուտել, այլ կենդանի է եւ ունի նաեւ զարիւն: Ուստի եւ հետեւեցոյց ասելով. Եթէ ոչ կերիջիք զմարմին որդւոյ մարդոյ, եւ արբջիք զա-

quemadmodum credit etiam Ecclesia Armena veritatem hanc. Inde coarctor afferre argumenta a S. Scriptura, contra illos qui contradicunt huic veritati, ad defendendam sive Ecclesiam Armenam, sive Ecclesiam Latinam, quae dant populo ad manducandum corpus Christi, quod est vivum et habet quoque sanguinem; et solus celebrans post sumptionem corporis Christi vivi, bibit etiam sanguinem sub specie vini.

30 — In Ecclesia Armena quae sequitur Ecclesiam Romanam, dum offert Christum, sacerdos solus bibit vinum consecratum, et populo dat corpus Christi ad manducandum, sed non dat bibere de calice. Et hoc facit iustissime, quia facit secundum S. Scripturas, et sequens consuetudinem antiquorum SS. Patrum. Et dictum nostrum demonstratur a S. Scriptura: Primo quia Dominus noster dicit in Jo. Cap. VI, 32: «*Pater meus dat vobis panem de caelo verum*». Secundo, in vers. 33 dicit: «*Panis enim Dei est, qui de caelo descendit, et dat vitam mundo*». Tertio in vers. 50 dicit: «*Hic est panis de caelo descendens: ut si quis ex eo manducaverit non moriatur*». Quarto in vers. 52 dicit: «*Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum*». Quinto in eodem vers. dicit: «*et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*». Sexto, in vers. 58 dicit: «*et qui manducat me, et ipse vivet propter me*». Septimo in vers. 59 dicit: «*Qui manducat hunc panem vivet in aeternum*».

31 — At si quis dicat quod in hoc loco Dominus noster ter meminit etiam sanguinem cum corpore, dicens in vers. 54: «*Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam aeternam*». Iterum in vers. 55 dicit: «*Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem habet vitam aeternam*». Et iterum in vers. 57 dicit: «*Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo*».

32 — Respondeo quod Dominus cum septem verba de corpore suo dixit, inter illa etiam tria haec verba de sanguine dixit; quia primo quinquies corpus memoravit, et postea ter corpus et sanguinem, et postea denuo bis corpus memoravit. Et omnia verba haec eadem sunt; quia corpus, vel panem memorans, corpus vivum demonstrat, quod habet etiam sanguinem. Ergo septies corpus solum memorat, et ter corpus et sanguinem, ut manifestum sit illum corpus vivum dare nobis ad cibum, quod habet quoque sanguinem, et non corpus mortuum. Propterea dixit in vers. 52: «Ego sum panis vivus», ex quo intelligitur continere sanguinem. Et quia semper iam intelligebatur in corpore vivo adesse etiam sanguinem, et ideo non memorabat sanguinem in omnibus suis verbis.

33 — At vero Judaei cum audierint hoc, murmurarunt et coeperunt litigare; et quoad hoc dicitur in vers. 53 : «*Litigabant ergo Judaei ad invicem, dicentes : quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?*». Propterea Dominus noster explicavit illis quod non est corpus mortuum quod propono vobis ad manducandum, sed vivum est et habet etiam sanguinem. Inde conclusit dicens in vers 54: «*Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem*»,

digitised by A.R.A.R.@

բիւն նորա, այսինքն եթէ ոչ ուտիցէք զկենդանի մարմին որդւոյ մարդոյ, որ ունի եւ զարիւն ոչ ունիք կեանս յանձինս:

34 – Եւ այս բան՝ բաց ի նշանակելոյն զասացեալսն, նշանակէր եւ զայս. եթէ ոչ մասնակցիցիք չարչարանաց որդւոյ մարդոյ, ոչ ունիք կեանս յանձինս: Զի ուտելն, եւ ըմպելն զիր ինչ, է այնպիսի գործողութիւն, որով ուտօղն եւ ըմպօղն մասնակցի ընդ նմա, որ ուտի եւ ըմպի: Ուստի եւ ասաց, Հացն զոր ես տաց մարմին իմ է, զոր ես տաց վասն կենաց աշխարհի: Այսինքն հացն զոր ձեզ տամ, է մարմին իմ, զոր տամ ի խաչ վասն կենաց, եւ փրկութեան աշխարհի: Ուրեմն եւ դուք պարտիք նուիրել զձեզ ինձ եւ մասնակցիլ չարչարանացս: Եւ մինչ տրտնջեցին հրէայքն, բացայայտեաց եւ զարեան հեղումն, եւ ասաց, պարտիք ուտել զմարմին իմ, այսինքն մասնակցիլ չարչարանաց մարմնոյ իմոյ, եւ հանդոյն ինձ չարչարիլ մարմնով. նաեւ ըմպել զարիւն իմ, այսինքն պատրաստ լինիլ նաեւ ի հեղուլ զարիւն ձեր վասն իմ: Քանզի նա մասնակցի ընդ իս, որ պատրաստ է հեղուլ զարիւն իւր վասն իմ. որպէս եւ ես վասն ամենեցուն հեղում զարիւն:

35 – Եւ ասացեալ մեկնաբանութիւնս յայտ է նաեւ յայսմանէ, զի ասի ի նմին գլխոջ ի 61 համարն, թէ Բազումք յաշակերտացն իբրեւ լուան, ասէին խիստ է բանդ այդ, այսինքն դժուարին է մասնակցիլ խաչին, եւ ասէին ո՞վ կարէ լսել դմա. այսինքն ո՞վ կարէ յանձն առնուլ զմեռանիլն: Ուրեմն թէ առաջնով մեկնութեամբն, եւ թէ երկրորդիւն, Տէրն մեր յայսմիկ տեղւոջ ի ձեռն այնց երից բանից ոչ հրամայէ ժողովրդեան ըմպել զարիւն զատաբար, եւ ըստ տեսակի արեան, զոր եթէ հրամայիցէր եօթն անդամ ոչ ասէր միայն զմարմնոյն, թէ ուտօղն զայս, կեցցէ, ի յոր արիւնն իմանի ներաղրաբար: Վասն որոյ յայսոսիկ բանս ոչ ոք կարէ ապաստան լինիլ եւ ասել, թէ հարկաւոր է նաեւ ժողովրդեան տալ ըմպել յարենէն Քրիստոսի զատաբար, ըստ որում քահանայն ըմպէ:

36 – Բայց եթէ ոք յանդգնիցի դիմել նաեւ առ այս, թէ Քրիստոս Տէրն մեր մինչ պատարագեաց ի վերնատանն, ետ նաեւ զարիւն իւր տեսակաւ գինւոյ աշակերտացն. ուրեմն նաեւ մեք պարտիմք նոյնպէս տալ ժողովրդեանն: Որքան առ այս՝ եթէ հայ իցէ առարկօղն, նախ պատասխանեմ այսու. տուր ուրեմն եւ դու զբաժակ ժողովրդեան, որպէս Քրիստոս ետ աշակերտաց, եւ մի թանայր զմարմինն ի յարեան. զի Քրիստոս ոչ արար այնպէս. վասն զի այնու ոչ լինի արբումն. եւ Քրիստոս ասաց արդէք եւ այլն: Եւ մինչ դու ոչ առնես, զիա՞րդ համարձակիս դատել զայլս, եւ ասել, ոչ առնեն:

Իսկ եթէ յոյն իցէ առարկօղն, պատասխանեմ. մինչ այս իր է հարկաւոր, ընդէ՞ր ուրեմն նաեւ դու ոչ տաս հիւանդաց յարենէն Քրիստոսի դրդալով, որպէս տաս առողջաց: Մի թէ զրկե՞լ կամիս զհիւանդսն ի Հաղորդութենէ:

37 – Երկրորդ պատասխանեմ այսու. Քրիստոս Տէրն մեր յայնմիկ ժամանակի արար զաշակերտս իւր քահանայս՝ այնու բանիւ զոր ասաց Զայս արարէք առ իմոյ յիշատակի: Վասն որոյ ետ նոցա նաեւ զարիւն իւր յատկաւ տեսակաւ, եւ ոչ միայն որքան առ այս ըստ որում պարունակիւր եւ ի մարմնի իւրում, որպէս զի ի պատարագելն՝ հացիւ եւ գինեաւ պատարագի-

scilicet, nisi manducaveritis corpus vivum Filii hominis, quod habet quoque sanguinem, «*non habebitis vitam in vobis*».

34 — Et hoc verbum, praeter iam dicta, significabat etiam hoc: Si non participatis passioni Filii hominis, non habetis vitam in vobis. Quia manducare et bibere aliquam rem, est talis actio, qua manducans et bibens particeps fit illius rei, quae manducatur et bibitur. Unde dixit in vers 52: «*Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*»: id est, panis, quem vobis do, corpus meum est, quod ego trado ad crucem propter vitam et salutem mundi. Ergo et vos debetis offerre vosmetipsos mihi et participes fieri passionis meae. Et cum Judaei murmurarent, explicavit illis etiam effusionem sanguinis, et dixit: Debetis manducare corpus meum, scilicet participes fieri passionis corporis mei, et pati sicut me, corpore; bibere quoque sanguinem, scilicet, parati esse debetis ad effundendum sanguinem vestrum propter me. Quia ille particeps passionis meae fit, qui paratus est sanguinem effundere propter me, sicuti ego effundo sanguinem pro omnibus.

35 — Explicatio haec patet etiam ex hoc, quod in eodem capite in vers 61 dicitur: «*Multi ergo audientes ex discipulis eius, dixerunt: Durus est hic sermo*» scilicet difficile est participes fieri crucis, et dicebant: «*Quis potest eum audire?*», id est quis potest accipere mortem? Ergo sive praecedenti explicatione, sive secunda hac explicatione, Dominus noster hoc loco per illa tria verba non jubet populo sanguinem bibere separatim, sub specie sanguinis; quam potationem si iussisset, septies non dixisset exclusive tantum de corpore quod *qui hoc manducat, vivet*, in quo sanguis intelligitur adesse concomitanter. Propterea ad haec verba nemo potest confugere atque dicere necessarium esse etiam populo dare ad bibendum separatim sanguinem Christi, sicuti sacerdos bibit.

36 — Sed si quis audeat recurrere etiam ad hoc, quod Christus Dominus noster quando celebravit in cœnaculo, dedit sanguinem quoque suum sub specie vini discipulis; ergo etiam nos debemus similiter dare populo. Quantum ad hoc si armenus es qui obiicis, primo respondeo: Da ergo et tu calicem populo sicut Christus dedit discipulis; et ne intingas corpus in sanguine, quia Christus id non fecit; quia ita non fit potatio; Christus autem dixit *bibite* etc. Et dum tu non ita facis, quomodo audes iudicare alios et dicis illos ita non facere?

Si vero obiiciens sit graecus, respondeo: Si hoc est necessarium, cur ergo etiam tu non das infirmis de sanguine Christi cum cochleari sicuti das sanis? An privare intendis infirmos Eucharistia?

37 — Secundo sic respondeo quod Christus Dominus noster eo tempore discipulos suos fecit sacerdotes illis verbis quae dixit: «*Hoc facite in meam commemorationem*». Inde dedit illis sanguinem suum sub specie propria, et non tantum prout continebatur in corpore suo, ut cum sacrum facturi essent pane et vino litarent, ad exprimendam effusionem sanguinis in cruce propter mundi redemptio-

digitised by A.R.A.R.@

ցեն, առ ի ցուցանել զհեղումն արեան իւրոյ ի վերայ խաչին վասն փրկութեան աշխարհի։ Եւ աստուստ է, զի քահանայն ըստ որում ընկալեալ է ի Քրիստոսէ, հացիւ եւ գինեաւ պատարագէ. եւ յետ ճաշակելոյն զմարմինն Քրիստոսի որ է կենդանի, եւ ունի զարիւն, նաեւ ըմպէ զարիւնն տեսակաւ արեան. եւ յայնմանէ արենէ տալ նաեւ ժողովրդեան՝ ոչ ունի զհարկաւորութիւն ինչ։ Քանզի ի տալն ժողովրդեան զկենդանի մարմինն Քրիստոսի, տուեալ լինի եւ արիւն Քրիստոսի, որ գոյ ի մարմնոջ. զի կատարեալ Քրիստոս տուեալ լինի նոցա, եւ ոչ մասն ինչ Քրիստոսի։

38 – Եւ որքան առ այս՝ Տէրն մեր յետ յարութեան ետ աշակերտաց ըզհրաման, զի ի պատարագելն տայցեն ժողովրդեան զմարմինն իւր կենդանի. եւ զգինին զոր սրբացուցանէին՝ ինքեանք ըմպել, որպէս եւ յայտնապէս երեւի այս Գործոց, 2, 42. ուր ասի՝ Եւ հաղորդութեան, եւ բեկանելոյ հացին։ Եւ 20, 11 ասի. Եւ երեկ զհացն եւ ճաշակեաց, եւ այլն։ Որով իմանի թէ առաքեալքն ի պատարագելն՝ զփոքր ինչ գինի առեալ վասն ինքեանց, եւ զբաղում հացս վասն ինքեանց եւ ժողովրդեան, սրբացուցանէին. եւ ինքեանք զմասն ինչ ի մարմնոյն, եւ զբոլոր արիւնն առնուին, եւ զմնացեալն ի մարմնոյ՝ բաժանէին ժողովրդեան։ Զի երբեմն, երկու կամ երեք հարիւր, եւ այլ աւելի ժողովուրդք լինէին. եւ ինքեանք առաքեալքն հազիւ զսակաւ գինի վասն ինքեանց զտանէին. եւ զիա՞րդ կարէին վասն այնքան ժողովրդեան սրբացուցանել նաեւ գինի, եւ տալ իւրաքանչիւրոցն։

39 – Եւ բաց յայսցանէ, նաեւ Քրիստոս մինչ զնաց յետ յարութեան յեմմաուս, սրբացոյց զհացն, եւ այնպէս ետ աշակերտացն եւ այնու բացան աչք նոցա։ Արդ՝ յայնժամ Քրիստոս ետ զմարմին իւր նոցա առանց սրբացուցեալ գինւոյ. զի կենդանի մարմին գոլով, ունի ընդ ինքեան եւ զարիւն։ Որով ցուցանէր Տէրն մեր, թէ յորժամ հաղորդիցեն աշակերտքն զժողովուրդն՝ ո՛չ է հարկ տալ եւ զարիւն ենթ տեսակի գինւոյ, զի միայն պատարագիչն պարտի առնուլ զարիւնն ենթ տեսակի գինւոյ։

40 – Եւ եւս գիտելի է, զի ի ժամանակս առաքելոց, եւ յետ նոցա մինչ քրիստոնէութիւն էր ի հալածանս, եւ ո՛չ կարէին ամենեքեան եւ մանաւանդ նոր հարսունք, եւ աղջկունք գնալ յեկեղեցին. պառաւունքն ունէին ընդ ինքեանց զմաքուր կտաւս սպիտակս, ի վերայ որոց առնուին զմարմինն Քրիստոսի ի քահանայէն, եւ տարեալ ի տուն, մեծաւ պատուով կալնուին զկտաւն, եւ արժանաւորքն առնուին զՀաղորդութիւն անտի բերանով իւրեանց մեծաւ ջերմեռանդութեամբ։ Եւ ի յայսպիսի Հաղորդութեան ոչ գոյր արիւն ենթ տեսակի գինւոյ. թէպէտ գոլով մարմինն Քրիստոսի կենդանի, ունէր եւ զարիւն յինքեան, որպէս բազմիցս յիշեցաւ։

41 – Նմանապէս եւ ի ժամանակս հարցն սրբոց անապատականաց, որք բնակէին ի լերինս, բազմիցս մինն ի նոցանէ գնայր ի գիւղս, կամ ի քաղաքս եւ առնոյր մեծաւ պատուով եւ զգուշութեամբ զսրբազնասուրբ Հաղորդութիւնն եւ տանէր առ սուրբ հարսն ի յանապատն. որոց իւրաքանչիւրն մեծաւ ջերմեռանդութեամբ ընկալնոյր։ Եւ ոչ երբէք տանէր ընդ նմա նաեւ զսրբացուցեալ գինի, վասն զի հաւատային զհացն սրբացուցեալ զոլ կենդանի մարմին Քրիստոսի, եւ ոչինչ երկբայութիւն գոյր առ այս։

nem. Inde sacerdos secundum quod accepit a Christo, cum pane et vino celebrat; et postquam manducaverit corpus Christi, quod est vivum et habet quoque sanguinem, bibit quoque sanguinem sub specie sanguinis; et dare populo ab illo sanguine non est necessarium. Quia dum datur populo corpus vivum Christi, datur quoque sanguis Christi, qui invenitur in corpore; quia totus Christus datur illis et non pars aliqua Christi.

38 — Quoad hoc Dominus Noster post resurrectionem suam jussit discipulos dum litarent, dare populo corpus suum vivum, et vinum quem consecravissent, iussit illos bibere, sicuti clare apparet in Act. II, 42 «Erant autem perseverantes in doctrina apostolorum et communicatione et fractione panis»; et in c. XX, 11 «ascendens autem Paulus, frangesque panem, et gustans» etc. Quo intelligitur quod Apostoli dum celebrabant, sumebant modicum vini pro se ipsis, et multos panes pro se ipsis et pro populo, et consecrabant; ipsi partem corporis et totum sanguinem sumebant et reliquum corporis distribuebant populo, qui aliquando ducenti vel trecenti homines et plus erant, et ipsi Apostoli vix inveniebant modicum vini pro se ipsis, et quomodo poterant etiam vinum consecrare pro tanto populo et dare singulis?

39 — Praeterea, etiam Christus, cum ivit ad Emmaus post resurrectionem consecravit panem et ita dedit apostolis et eo aperti sunt oculi eorum. Tunc Christus dedit illis corpus suum sine sanguine consecrato; quia cum sit corpus vivum, habet in se sanguinem. Quo monstrabat Dominus noster discipulis cum communionem darent populo, necesse non esse dare etiam sanguinem sub specie vini; quia celebrans solus debet sumere sanguinem sub specie vini.

40 — Praetera sciendum est tempore Apostolorum, et post illos cum christiani erant in persecutionibus, et non poterant omnes, speciatim sponsae novellae, et puellae Ecclesiam adire, matronae secum habebant linteum candidum in quo accipiebant corpus Christi a sacerdote, illudque domum ferentes tenebant magno honore, et dignae sumebant ex illo, proprio ore, Eucharistiam, magna cum devotione. In huiusmodi communione non aderat sanguis sub specie vini; tamen cum esset corpus vivum Christi, habebat in se etiam sanguinem, sicuti multoties memoravimus.

41 — Pariter, tempore SS. Patrum eremitarum, qui inhabitabant montes, unus ex illis saepe ibat in pagos vel civitates, et sumebat maximo honore et attentione sanctissimam Eucharistiam, et afferebat ad SS. Patres solitarios, quorum singulus accipiebat magna cum devotione. Et numquam cum illa Eucharistia ferebat vinum consecratum; quia credebant panem consecratum esse corpus vivum Christi, et nullum aderat dubium quoad hoc.

digitised by A.R.A.R.@

42 – Եւ վերջապէս զայս ասեմ ձեզ, որք հակառակիքդ՝ ոյք եւ իցէք, զի մինչ դուք զմարմինն Քրիստոսի թացեալ արեամբ առնուք, եւ այսու պարծիք թէ նաեւ զարիւնն Քրիստոսի առնուք, եւ զայնոսիկ որք առանց թանալոյ արեամբ՝ առնուն զմարմինն Քրիստոսի, զրկեցեալ յարենէն Քրիստոսի վարկէք, երեւի թէ դուք ոչ երբէք հայիք ի բանս Քրիստոսի, որ ասէ Յօհ, 6, 57 Որ ուտէ զմարմին իմ, եւ ըմպէ զարիւն իմ, նա յիս բնակեսցի եւ ես ի նմա: Յորմէ եզրակացուցանի այս, թէ մինչ զմարմինն Քրիստոսի թացեալ արեամբ առնուք՝ այնու ոչ ըմպէք. եւ յայսմանէ հետեւի, թէ Քրիստոս ի ձեզ ոչ բնակի. զոր քաւ լիցի ասել: Արդ մինչ նաեւ Եկեղեցին ձեր է յայնպիսում կացութեան զի զարիւնն Քրիստոսի իւրով տեսակաւն ոչ տայ ըմպել ժողովրդեանն, մի՛ յանդգնիք դատել զսուրբ Եկեղեցին հռոմէական, որ ոչ տայ ժողովրդեանն յարենէն Քրիստոսի տեսակաւ դինւոյ, զի մի զձեզ ինքեանսդ դատողք լինիցիք:

Եւ այսքանս բաւականասցի ձեզ, եթէ ունիք զմիտս ձեր ազատս ի նախանձու, եւ ի հակառակասիրութենէ:

43 – Եւ այժմ եկեսցուք նաեւ առ այլ իմն առարկութիւն, զոր առնեն ոմանք միամիտք յազգէն մերմէ՝ ընդդէմ հռոմէական սուրբ Եկեղեցւոյ, եւ ասեն, թէ զնչխարն զոր սրբացուցանէ լատին քահանայն, զայն զոր ժողովրդեանն տայ՝ ոչ է յայնմանէ, զոր ինքն ճաշակէ: Եւ որքան առ այս պատասխանեմ այսպէս. Արդեօք զնոյն առէք կերէքն, զոր ասէ ի վերայ այնմ, զոր ինքն ճաշակէ, նոյնով բանիւ նաեւ ի վերայ այնց մանունց նշխարացն ասէ՞, եւ դիտէ՞ սրբացուցանել նաեւ զնոսա, թէ ոչ: Եթէ ասիցէք, ոչ դիտէ. սուտ է այդ, եւ ընդէ՞ր զրպարտէք: Իսկ եթէ ասիցէք զճշմարիտն, այսինքն, թէ դիտէ նոյնով դիտաւորութեամբն, եւ բանիւն, ընդէ՞ր ապա զրպարտէք, եւ ի զուր մեղադրելով, ի մեղս սահիք:

44 – Եւ սակայն ոմանք առբերեն զայս տկար, եւ զանզօր բանս թէ մի միայն կոտոր պարտի լինիլ: Առ որս ասեմ, թէ ո՞րն է պատճառն քո որով զայդ ասես. վասն զի հացն թէ մի միայն կոտոր լիցէ, եւ թէ բազում, է հաց. եւ լատին քահանայն, ոչ ասէ, թէ այսոքիկ են մարմին իմ, որպէս զի ասիցես զբանն Քրիստոսի ոչ արտաբերէ. այլ ասէ, այս է մարմին իմ: Եւ նոյն փոքրիկ նշխարքն են մի հաց ընդ նշխարին, որ է ի ձեռս իւր, զի են բնաւքն նոյն հաց ցորենոյ, եւ ոչ այլազանք: Արդ՝ եթէ բազում կոտոր լինիլն վնասիցէր, ուրեմն նաեւ յետ սրբացուցմանն բազում կոտոր ոչ պարտ էր լինիլ ի տալն ժողովրդեան, եւ կամ ի բեկանելն քահանային:

45 – Եւ բաց յայսմանէ ասեմ եւ զայս. դու ուստի՞ դիտես, թէ առաքեալքն մինչ զբազումս հաղորդէին, զբազում հացս ոչ սրբացուցանէին: Վասըն զի նոքա շրջէին աստ եւ անդ, եւ ոչ էր յամենայն ուրեք այնպէս զի զյատուկ մեծ հացս տայցէին չինել, որպէս զի ամենից հաղորդողաց բաւական լինիցիւր: Ուստի առնուին զհացս ըստ թուոյ եւ բաւականի ժողովրդեան զմի, կամ զերկուս, կամ զերիս, եւ սրբացուցանէին, եւ այնպէս բաշխէին հաւատացելոց:

46 – Եթէ մեք քրիստոնեայքս, որք եմք զանազան անձինք, եւ տարբերք, ասիմք բնաւքս մի մարմին Քրիստոսի, եւ այսպէս ունիմք զմիութիւն վերա-

42 — Tandem vobis, qui contradicitis, quicumque estis, hoc dico: Dum vos sumitis corpus Christi intinctum in sanguine, et propter hoc gloriamini ac si etiam sanguinem Christi sumatis, et illos qui sine hac intinctione sumunt corpus Christi, privatos consideratis sanguine Christi, non videmini respicere ad verba Christi, qui dicit Jo. VI, 57: «*Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo*»? Ex quo concluditur hoc: dum vos corpus Christi sumitis intinctum, hoc ipso non bibitis; et ex hoc sequitur Christum non manere in vobis, quod absit ne dicas! Ergo dum Ecclesia vestra est in tali conditione quod non det populo sanguinem sub propria specie ad potum, ne audeatis iudicare Sanctam Romanam Ecclesiam, quae non dat populo sanguinem Christi sub specie vini, ne sitis vobismetipsis iudices. Et haec sufficiant, si habetis mentes immunes ab invidia, et a spiritu contradictionis.

43 — Et nunc veniamus ad aliam obiectionem, quam faciunt aliqui simplices a natione nostra contra Ecclesiam Sanctam Romanam, et dicunt hostiam quam consecrat sacerdos latinus, et illam quam dat populo non esse ex illa quam ipse manducat. Et quod hoc respondeo ita: Utrum idem τὸ *Accipite et manducate* quod recitat supra illam (hostiam) quam ipse sumit, recitetne etiam supra illas parvas particulas an non, et utrum intendat consecrare etiam illas an non? Si dicatis, non intendit, falsum est, et cur calumniamini? Si vero dicatis veritatem; illum scilicet, intendere eadem intentione, et verbis consecrare illas; curnam calumniamini, et inutiliter accusantes, in peccatum labimini?

44 — Sed tamen quidam afferunt hoc debile et invalidum argumentum quod unicum fragmentum (panis) debeat esse. Ad quos dico: Quaenam est ratio tuae assertionis? Quia panis, sive sit unum fragmentum sive multa fragmenta, est panis; et sacerdos latinus, non dicit: haec sunt corpus meum, ita ut possis dicere: illum non recitare verba Christi; sed dicit, *Hoc est corpus meum*. Et illae parvae hostiae sunt eodem modo panis, ac illa, quam habet in manibus, quia sunt omnes panis triticeus, et non alterius generis. Ergo si multiplicitas fragmentorum obstaret, similiter etiam post consecrationem non posset panis in multa fragmenta redigi, dum populo datur vel dum sacerdos frangit illum.

45 — Praeterea dico: Undenam scis apostolos, cum communicabant multos, non consecravisse plures panes? Quia illi deambulabant hic et illic, et non erat possibile in omni loco specialem panem magnum praeparare, ita ut omnibus communicantibus sufficiens esset. Unde sumebant panes secundum numerum communicantium, unum vel duos vel tres, et consecrabant, et ita fidelibus distribuebant.

46 — Si nos christiani, qui sumus personae diversae et distinctae, dicimur nos omnes corpus Christi, et ita habemus unitatem in Christo; quanto magis mul-

digitised by A.R.A.R.@

հայեցմամբ առ Քրիստոս, ապա որքան եւս առաւել բաղմութիւն նշխարաց՝ որ փոխարկի ի նոյն Քրիստոս, է մի: Եւ բաղմութիւն հատից ոչ վնասէն միութեան՝ ցուցանի նաեւ ի մեծ նշխարն, զոր քահանայն սրբացուցանէ, եւ յետոյ բաժանէ ի բազում մասունս. եւ այնու մարմինն Քրիստոսի ոչ կտրատի, եւ ոչ ի բազում մասունս անջատի. այլ միայն անջատի տեսակ հացի. եւ իւրաքանչիւր մասն է բոլոր Քրիստոս, եւ ոչ մասն Քրիստոսի. զի Քրիստոս ոչ մասնատի ի սուրբ պատարագին որ մատուցանի. այլ տեսակն հացին մասնատի, եւ յիւրաքանչիւրում մասին է բոլոր Քրիստոս: Ուրեմն մինչ ժողովրդեան տալի է, նոյն բան է թէ հացն նախապէս բաժանեսցի, եւ ապա փոխարկեսցի ի մարմին Քրիստոսի, եւ կամ նախ փոխարկեսցի եւ ապա բաժանեսցի: Ուստի կարի տղայական է զայսպիսեաց իրաց տարակուսիլն, եւ կամ առարկելն, նոյն Քրիստոս է, որ պատարագի եւ լինի ենթ տեսակի հացին՝ թէ մի կտոր իցէ հացն, որ սրբացուցանի, եւ թէ բազում կտոր, որ իբրեւ զմի հաց առաջադրի, եւ ասացեալ լինի, այս է մարմին իմ, եւ ոչ թէ այսոքիկ են մարմին իմ:

47 – Եւ գիտելի է զի ի մէջ լատինացւոց ոչ է այնպէս, զի եթէ հարկ ինչ լինիցի, եւ փոքր նշխար ոչ իցէ սրբացուցեալ, միոյ, եւ կամ երկուց անձանց՝ որոց հարկաւոր է հաղորդիլ, ոչ տայցէ քահանայն յայնմանէ մեծէ նշխարէ, զոր վասն ինքեան սրբացոյց: Ուստի Եկեղեցին Քրիստոսի զայնս մանունս նշխարս վասն մեծի բաղմութեան ժողովրդեան առնէ, որք ստէպ հաղորդին. քանզի մի նշխարն մեծ, որ վասն քահանային է, ոչ լինի բաւական այնքանոյ մեծի բաղմութեան ժողովրդեան, որք հաղորդին:

Եւ յայսմիկ վայրի բաւականասցի նաեւ որքան առ այս, զոր համառօտութեան աղագաւ՝ թէ վասն առաջնոյն, եւ թէ վասն սորին ի ձեռն սակաւուց բանից, եւ պատճառաց, եւ ի ձեռն հեղինակութեան գրոց սրբոց գրեցաք: Եւ յԱստուծոյ ամենակալէ զայս խնդրեմ, զի ի յօգուտ ամենից լսողաց արասցէ զգիրս զայս. եւ որպէս ես մեծաւ քաղցրութեամբ գրեցի՝ նոյնպէս եւ ընթերցողքն քաղցրութեամբ սրտի ի միտ առնուցուն. եւ ի յայսպիսի իրս՝ յորս տարբերութիւն ինչ ոչ գոյ, եւ ոչ նիւթ հակառակութեան, զատելութիւն որպէս զնիւթ ընդդիմաբանութեան ոչ արասցեն, յիշելով զայն զոր ասէ Յոհաննէս 1, Յոհ. 3, 15: Ամենայն որ ատէ զեղբայր իւր՝ մարդասպան է: Վասն զի ատելութիւն է արմատ բամբասանաց, զրպարտութեանց, եւ այլոց բազմաց մեղաց, յորոց ինքն Տէր Յիսուս զերծուսցէ զամենեսեան որք ընթեռնուն զտետրակս զայս, ամէն:

tiplicitas hostiarum quae mutantur in eundem Christum, erit una? Et multiplicitatem hostiarum non nocere unitati, demonstratur etiam ex divisione in multas partes hostiae magnae, quem sacerdos consecrat; et propter hoc corpus Christi non frangitur neque in multas partes dividitur; sed dividitur tantum species panis et singulae partes sunt totus Christus, et non pars Christi; quia Christus non dividitur in Sanctae Missae celebratione, sed species panis dividitur, et in omni parte est totus Christus. Ergo dum populo danda est Communio, idem est ac si panis prius dividatur et postea transmutetur in corpus Christi, vel prius transmutatus postea divideretur. Unde maxime puerile est dubia movere de hujusmodi rebus, aut obiicere. Est idem Christus qui sacrificatur sub specie panis sive sit unum fragmentum, sive multa fragmenta; quia proponitur velut unus panis et dicitur: *hoc est corpus meum*, et non: *haec sunt corpus meum*.

47 — Sciendum est quod apud latinos, non est ita ut si necessarium fuerit et hostia parva consecrata non adsit, uni vel duabus personis, qui Communionem voluerint, non possit dare sacerdos ab hostia magna, quam pro se consecravit. Ergo Ecclesia Christi illas hostias parvas propter multitudinem fidelium consecrat, qui saepius communicant; quia una hostia magna, quae est propter sacerdotem, non est sufficiens pro tota multitudine populi communicantis.

Et hic sufficiat etiam quoad hoc, quod scripsimus brevitatis causa sive de prima (questione) sive de hac ipsa, paucis verbis et rationibus, et ex auctoritate Sacrae Scripturae.

Et a Deo Omnipotenti hoc peto, ut in utilitatem omnium audientium redire faciat hoc scriptum; et sicut ego magna cum benignitate scripsi, ita et lectores magna cum suavitate, intelligant; et in huiusmodi rebus in quibus non datur diversitas neque materia controversiae, ne odium praebeat materiam contradicendi, recordantes quod dicit Joannes I, c. III, vers. 15: «*Omnis qui odit fratrem suum, homicida est*». Quia odium est radix detractionum, calumniarum, et aliorum multorum peccatorum, a quibus Dominus Jesus liberet omnes qui legunt hoc scriptum. Amen.

digitised by A.R.A.R.@